

کتابخانه جامع جامعة المصطنی ص العالیہ
شماره ثبت: ۲۰۲۰
تاریخ ثبت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه جامع

جامعة العلوم

پژوهشگاه بین‌المللی المحققین
جامعة العلوم الإسلامية

تاسیس ۱۳۸۵

پایان نامه

«کارشناسی ارشد»

مدرسه علمیه مرعشیه
مرکز جهانی علوم اسلامی

کرایش:

کلامی و فلسفی

موضوع:

فلسفه بعثت انبیاء در نهج البلاغه

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین آقای حیدری خراسانی

محقق:

نعمت الله صادقی

تاریخ: سال ۱۳۸۰

فهرست مطالب

۹	تقدیم به:
۱۲	مقدمه
۱۲	چرا تمدن عاری از معنویت؟
۱۵	هدف از طرح این موضوع
۱۶	فصل بندی
۲۱	چرا نهج البلاغه؟
فصل اول: کلیات و مفاهیم	
۲۳	بعثت چیست؟
۲۴	بعثت در نهج البلاغه
۲۴	بعثت در قرآن
۲۶	وحی چیست؟
۲۴	وحی در قرآن
۲۸	وحی اصطلاحی
۳۰	نبوت و نبی
۳۱	فرق رسول و نبی
۳۲	رسول و نبی در روایات
۳۴	آنچه از این فصل آموختیم
۳۵	درسی که از این فصل باید گرفت

فصل دوم: بعثت شکوفایی عقل و عرضه الگو

- عقل زاهنمای اندیشه ۳۸
- شعاع درک عقل ۴۰
- شکوفایی عقل در پرتو بعثت در نهج البلاغه ۴۱
- بعثت عقل را بر می انگیزد ۴۳
- عقل و بعثت از دیدگاه خواجه طوسی ۴۴
- چه الگوی بهتر از پیامبران ۴۶
- نارسایی دانش در هدایت بشر ۴۸
- هماهنگی میان علم و عقل و وحی و دین ۵۱
- ادیان الهی؛ کانون تفکر بشر ۵۲
- تفاوت نوابع با پیامبران ۵۳
- آنچه از این فصل آموختیم ۵۵
- درسی که از این فصل باید گرفت ۵۶

فصل سوم: بعثت و بیان آیات در نهج البلاغه

- آیات و راه رسیدن به خدا ۵۸
- منظور از تلاوت آیات در قرآن ۶۰
- هدف از بیان آیات در نهج البلاغه: ۶۵
- ۱- بیان آیات برای شکوفایی اندیشه‌ها ۶۵
- ۲- بیان آیات برای اتمام حجت ۶۸

- ۷۱ ..... بیان ابن سینا بر ثبوت بعثت از طریق آیات
- ۷۴ ..... آنچه از این فصل آموختیم
- ۷۵ ..... درسی که از این فصل باید گرفت

فصل چهارم: تزکیه راهی بسوی کمال

- ۷۷ ..... تزکیه از نظر لغت و مفسرین
- ۷۸ ..... تزکیه از دیدگاه علامه طباطبائی
- ۷۸ ..... تزکیه از دیدگاه امام فخر رازی
- ۷۹ ..... تزکیه از دیدگاه سید قطب
- ۸۱ ..... تزکیه در نهج البلاغه
- ۸۲ ..... تزکیه فردی یا جامعه؟
- ۸۳ ..... تزکیه در بعد فردی:
- ۸۵ ..... ۱- رفع جهالت
- ۸۶ ..... ۲- خداپرستی و نفی شرک
- ۸۸ ..... ۳- تزکیه اخلاق
- ۸۹ ..... ضرورت تزکیه اخلاق
- ۹۱ ..... تزکیه در بعد اجتماعی:
- ۹۳ ..... ۱- تزکیه جامعه از خداوندان زور
- ۹۵ ..... ۲- تزکیه جامعه از موانع وحدت
- ۱۰۰ ..... بعثت و وحدت از دیدگاه علامه طباطبائی (ضرورت بعثت و رفع اختلاف)

- آنچه از این فصل آموختیم ۱۰۲
- درسی که از این فصل باید گرفت ۱۰۳

فصل پنجم: بعثت و علم

- بعثت از نظر تعلیم و تعلم ۱۰۶
- منظور از علم چیست؟ ۱۰۹
- اقسام علم در نهج البلاغه ۱۱۱
- ۱- علم فطری و هماهنگی آن با علم اکتسابی ۱۱۱
- علوم اکتسابی یا مسموع ۱۱۴
- جایگاه علم در اسلام به اعتراف دانشمندان غیر مسلمان ۱۱۶
- با همه اینها چرا مسلمانان...؟ ۱۱۹
- آنچه از این فصل آموختیم ۱۲۳
- درسی که از این فصل باید گرفت ۱۲۵

فصل ششم: بعثت از دیدگاه علما و دانشمندان

- اشاره: ۱۲۸
- ضرورت بعثت از دیدگاه ابن سینا (انسان و قانون) ۱۲۹
- لزوم بعثت از دیدگاه خواجه طوسی (بعثت و فوائد آن) ۱۳۱
- لزوم بعثت از دیدگاه علامه طباطبائی (بعثت و افاضه الهی) ۱۳۴
- لزوم بعثت از دیدگاه محمد رضا مظفر (انسان موجود دوبعدی) ۱۳۶
- لزوم بعثت از دیدگاه محمد تقی مصباح (هدف از آفرینش انسان) ۱۳۹

- ۱۴۲ ..... لزوم بعثت از دیدگاه آیت الله سبحانی (انسان و لطف ازلی)
- ۱۴۶ ..... لزوم بعثت از دیدگاه عبدالله نعمه (فائده خلقت انسان)
- ۱۴۸ ..... لزوم بعثت از دیدگاه علامه شهید باقر صدر (انسان موجودی مختار)
- ۱۴۹ ..... قانون تکامل
- ۱۵۰ ..... انسان موجودیست مختار
- ۱۵۱ ..... تعارض بین مصالح فردی و اجتماعی
- ۱۵۲ ..... پیامبران و ارائه اصلی برای ایجاد روح جمعی
- ۱۵۳ ..... راه رسیدن به این اصل
- ۱۵۵ ..... آنچه از این فصل آموختیم

فصل هفتم: چند شبهه پیرامون بعثت

- ۱۶۱ ..... باوجود عقل چه نیازی به بعثت؟
- ۱۶۳ ..... نبوت پدیده غریب و فوق تصور بشر است!
- ۱۶۶ ..... چرا دین موفق به اصلاح جوامع بشر نشده است؟
- ۱۷۴ ..... آیا وحی زائیده نبوغ است؟
- ۱۷۶ ..... نارسایی این تفسیر
- ۱۷۶ ..... این نظریه با گفتار خود آنان نیز مخالف است
- ۱۷۹ ..... آنچه از این فصل آموختیم
- ۱۸۱ ..... منابع و مأخذ فارسی
- ۱۸۳ ..... منابع و مأخذ عربی

ضمائم:	۱۸۶
فهرست کلمه بعث با همه ریشه‌های خود در نهج البلاغه	۱۸۷
موارد استعمال کلمه بعث با همه ریشه‌های خود در نهج البلاغه	۱۹۱
۱ - در مورد نهضت رسول اکرم (ص)	۱۹۲
۲ - در مورد نهضت انبیاء	۱۹۲
فهرست موضوعی بعثت انبیاء در نهج البلاغه	۱۹۳
بعثت انبیاء	۱۹۳
بعثت رسول اکرم (ص)	۱۹۴
بعث و مشتقات آن در قرآن	۱۹۷
آیاتی که بعث در آنها در مورد قیامت و زنده شدن مردگان بکار رفته است	۲۰۰
آیاتی که بعث در آنها در رابطه با نهضت انبیاء آمده است	۲۰۰
آیاتی که بعث در آنها به معانی: بر انگیختن، از خواب بیدار شدن، فرو فرستادن، انتخاب کردن و حرکت و... بکار رفته است	۲۰۱
فرازهای از متن کتاب	۲۰۲

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ

بر خود لازم می‌دانم تا از زحمات و راهنمائیهای مفید و سودمند و تشویقات دلسوزانه استاد راهنمایم جناب آقای دکتر حیدری خراسانی و از توجهات و راهنمائیهای آیه الله رحمانی (دام عزه الشریف) و جناب آقای دکتر نجد که لطف فرمودند و زحمت بررسی و داوری این رساله را به عهده گرفتند و همچنین از مسئولین و دست اندرکاران مرکز جهانی علوم اسلامی مخصوصاً بخش پایان نامه که راه تحقیق در این زمینه را برایم فراهم ساخت، و نیز از زحمات برادر فاضل و ارجمندم حجة الاسلام نجف علی فلاح که در تهیه متن عربی «من متن الكتاب» مرا یاری فرمود، کمال تشکر و تقدیر را نمایم و از خداوند برای این عزیزان اجر و توفیقات مزید را آرزومندم.

نعمت الله صادقی

۱۳۸۰/۹/۱۰

تقدیم به:

روح پاک پدر شهیدم، آن عالم وارسته و مجاهد نستوه «محمد علی صادقی» که اولین معلم و راه‌گشای راهم در زندگی بود، او که باب معرفت و بیداری را به رویم گشود و آتش عشق علی (ع) را بر وجودم شعله ور ساخت، امیدوارم این تحفه ذره‌ای از مهر و محبت‌های بی پایان او را - که همیشه در آرزوی شدنم بود - جبران سازد و موجب رضایت صاحب شریعت گردد.

مقدمه :

● چرا تمدن عاری از معنویت؟

● هدف از طرح این موضوع

● فصل بندی

● چرا نهج البلاغه؟

مقدمه

چرا تمدن عاری از معنویت؟

امام علی (ع):

كثْرَةُ الْعِلْمِ فِي غَيْرِ طَاعَةِ اللَّهِ مَادَّةُ الذُّنُوبِ^(۱)

چرا بشر با همه پیشرفتهای که در زمینه‌های علمی و تکنولوژی بدست آورده اما متأسفانه از نظر اخلاقی هر روز رو به انحطاط بیشتر می‌نهد و بحرانهای ناشی از آن پایه‌های زندگی فردی و اجتماعی شان را متزلزل می‌سازد؟

به چه دلیل، در عصری که بشر در سایه پیشرفتهای علمی و صنعتی مشکل ارتباطات را به بهترین وجه حل کرده و توسط شاه کار علمی قرن (اینترنت) جهان را به دهکده کوچک و بهم پیوسته‌ای تبدیل نموده و در عصری که انسان به کوره راههای کهکشان پا نهاده و در جستجوی راه زندگی در آنجا برآمده است، اما هنوز نتوانسته است موفق به یافتن راهی گردد که بشریت سرگردان و درمانده در برهوت مفسد اخلاقی را

---

۱ - (دانشی که در غیر اطاعت خدا باشد ریشه گناه است)

شوشتری، محمد تقی (شیخ محمد علی) - فضاوتهای حضرت علی - چاپ اول - کتابخانه صدرا تهران ۱۳۷۴ هـ ش صفحه ۷

نجات بخشد و به سعادت روحی و کمال اخلاقی و معنوی هدایت نماید؟

به چه علت بشر توانسته است در زمینه‌های علوم به پیشرفتهای بزرگی دست یابد و در سایه عقل و تجربه و دانش دنیا را به تسخیر خویش درآورد اما از ارائه قانون فراگیری که بتواند در پرتو آن سعادت معنوی او را تامین کند؛ ناتوان مانده و از ایجاد نظام بی نقصی که پاسخگو به تمامی خواسته‌های بشر باشد عاجز است؟ چون عقل بشر تا از حصار مادیات بیرون نیاید، و انسان هر چند نابغه دهر گردد و عقل کل، و به بلندترین مدارج علمی هم دست یابد چنانچه از زندان هواهای نفس و خواسته‌های دنیایی رها نگردد، در معرض خطاء و تهاجم اغواگرانۀ شیاطین قرار می‌گیرد و تا از تعلقات و وابستگیهای شخصی، قومی، منطقه‌ای، طبقاتی و... که از هر سوی او را در بر گرفته و اندیشه و فکر او را به بند می‌کشد رهایی نیابد نمی‌تواند طرح کامل و قانون همه شمول و خدشه‌ناپذیری را برای سعادت‌مندی بشر ارائه دهد، بلکه انسانی می‌خواهد که «مُرسل» باشد و رها شده از همه وابستگیهای دنیایی و آزاد از قید زنجیرهای که آدمی را به بندگی غیر از خدا می‌کشاند، و افکار و اندیشه‌های می‌طلبد که از منبع حکمت بی‌پایان «وحی» بهره‌گیرد و لحظه‌ای از آن قطع نگردد، زیرا تنها انسانی که می‌تواند از هر جهت کامل باشد انسانی است که در کانون وحی پخته گردیده باشد و نیز، تنها از آن طریق است که همه فضایل اخلاقی و معنوی در وجود انسان می‌تواند بی‌هیچ نقصی به کمال خود برسد و آنگاه رفتار او سرچشمه فیض و الگو و آینه تمام‌نمایی از حسنات برای مردم گردد.

همانطور که پیامبران الهی «تن» و «جان» شان ساخته شده وحی است بعثت شان نیز

برای ساختن و سعادت مندی «تن» و «جان» آدمی است اصلاً فلسفه بعثت انبیاء الهی و ضرورت ارسال رسل یکی هم این بوده که قبل از ساختن «تن»^(۱)، «روح» و «روان» انسانها را «تزکیه» کند، تا در کنار پیشرفتهای علمی و همگام با کمال مادی، روح و اخلاق او نیز کامل گردد، زیرا اگر پاکی نفس و «تزکیه» در قلمرو «حیات» انسان حاکم نباشد همه چیز می تواند در خدمت «تن» قرار گیرد و زندگی انسان تنها در محور مادیات بچرخد و بس، از این جاست که رقابت در تمامی ساحات زندگی تنها با منطق منافع شخصی و خونی قرار می گیرد.

امروز دوری از سیره انبیاء الهی و ناآشنایی با فلسفه و انگیزه های مردان برانگیخته شده از سوی خداوند برای رهایی انسانها، جهان را در دنیای بظاهر پیشرفته اما عاری از اخلاقیات و معنویت سوق داده است، دنیایی که در فساد اخلاقی فرو رفته و بحرانهای ناشی از آن هر چند گاهی به شکلهای مختلف تبارز می کند، از جمله جنگهای ویرانگر و خانمانسوزی که شعله های آن هستی ملیونها انسان را در مورد نابودی قرار داده و هر روز به آمار قربانیانی که در اثر جنگ به بدبختی و بی خانمانی کشیده می شوند می افزاید و اعتیادی که نعمت توان و استعداد های خلاق و شکوفای ملیونها جوان را بنه نابودی می گیرد و خلاصه بحرانهای اخلاقی که باعث تأسیس مکتبهای شیطانی و شیوع روز افزون فحشاء و فساد شده و چون تارهای عنکبوتی در فراروی نسل تازه به میدان رسیده تنیده می شود و...

۱ - منظورم از «تن» جنبه های مادی انسان است، و از «جان» بُعد معنوی و روحانی او.

هدف از طرح این موضوع

درباره فلسفه بعثت انبیاء دیدگاههای فراوانی از ناحیه صاحب نظران ارائه شده ولی ما در مقام بررسی، نفی و اثبات نظرات آنان نیستیم بلکه آنچه که مرا برای تدوین این رساله واداشته و انگیزه‌ای که بیش از همه باعث شده تا دست به قلم شده در این موضوع به تحقیق و بررسی پردازم وجود خلائئ است که احساس می‌کنم و آن عبارت است از دوری و فاصله گرفتن بشر از اهداف بعثت انبیاء و ادیان الهی؛ که باعث سقوط معنوی او گردیده است در این راستا سعیم بر آن بوده تا فلسفه بعثت و نبوت را با استفاده از نهج البلاغه و آیات و روایات با متد برهانی و عقلانی تبیین نمایم بطوریکه برای هر انسان عاقل قابل فهم باشد به همین جهت در این رساله از بکار بردن اصطلاحات و روشهای پیچیده علمی و ادبی دوری جسته‌ام.

از اول با توجه به آن انگیزه، هدفم از طرح این موضوع تبیین و روشن سازی مطالبی است که می‌توان آنها را بطور کلی و دسته بندی شده چنین بیان نمود:

- ۱- آشنایی صحیح با روش و سیر حرکتی انبیاء الهی برای تکامل جوامع بشری.
- ۲- انتخاب و ارائه خط و مشی درست تبلیغی و هدایت گرانه با الهام از مبارزات پیامبران الهی.

۳- مبارزه صحیح و اصولی با مفسد و عوامل انحراف زا در جامعه و فرد.

۴- تبیین هماهنگی عقل و وحی و علم و دین.

۵- شناسایی و پاسخ به شبهات در بعثت انبیاء.

بنابر آنچه گفتیم می توان محورهای اصلی بحث را به صورت زیر ترسیم نمائیم:

- ۱- هدف و فلسفه بعثت انبیاء چه بوده است؟
- ۲- آیا عقل و عقلاء بدون استمداد از تعالیم انبیاء می توانند انسان را به سعادت ابدی و نجات سرمدی برسانند؟
- ۳- آیا رشد علم و صنعت و تکنولوژی و تمدن مدرن می تواند انسان را از تعالیم انبیاء الهی بی نیاز نماید.
- ۴- اساساً فوائد بعثت انبیاء الهی چه است؟
- ۵- علمکرد و روی کرد انبیاء الهی در بستر تاریخ درباره تأمین سعادت و ترسیم شخصیت ربانی انسان چه بوده و چه نقشی داشته است.
- ۶- نقش انبیاء الهی در پرورش فضائل انسان و زدودن موانع و از بین بردن رذایل اخلاقی و مبارزه با ظلم و ستم چه بوده است.

فصل بندی

این رساله دارای هفت فصل به شرح زیر است:

فصل اول: کلیات و مفاهیم

در این فصل به تعریفهای لغوی و اصطلاحی بعثت، وحی، نبوت و رسول پرداخته ایم و اینکه واژه بعثت در چه مواردی در نهج البلاغه و قرآن شریف بکار رفته است و چرا از کلمه بعثت در نهضت انبیاء استفاده شده و فرق نبی و رسول چه است؟ و...

فصل دوم: بعثت، شکوفایی عقل و عرضه الگو

در این فصل به رابطه عقل و بعثت و هماهنگی میان عقل، وحی و دین پرداخته شده و اینکه بعثت چه نقشی را در پرورش عقول دارد و نیز موضوع نارسایی عقل و تجربه در کمال معنوی انسان و تأمین نیازهای او بدون بعثت انبیاء الهی به بحث گرفته شده و به ذکر تفاوت میان نوابغ و پیامبران پرداخته شده است.

فصل سوم: بعثت و بیان آیات در نهج البلاغه

تلاوت آیات و بیان نشانه‌های حق یکی از مراحل مبارزه پیامبران الهی برای هدایت مردم و سوق دادن آنان به سوی شناخت خداوند است، در این فصل روی این مطلب بحث شده و بیان گردیده که منظور از آیات چیست و هدف از بیان و تلاوت آیات چه می‌باشد و بیان آیات چه نقشی را در شکوفایی اندیشه‌ها و تکامل انسانها می‌تواند داشته باشد.

فصل چهارم: تزکیه راهی بسوی کمال

در این فصل به بحث از مرحله دیگر مبارزات پیامبران که عبارت از تزکیه است پرداخته شده، نخست مفهوم و ابعاد تزکیه بیان شده و توضیح داده شده که تزکیه در بعد فردی و اجتماعی شامل چه چیزهای می‌شود و سپس این مطلب که تزکیه چه نقشی را در کمال و سعادت‌مندی بشر دارد به بررسی گرفته شده است.

فصل پنجم: بعثت و علم

یکی از اهداف بعثت تعلیم و تعلم است، در این فصل روی نقشی که علم در سعادت‌مندی بشر دارد بحث گردیده و گفته شده که منظور از علمی که سعادت بشر را

تأمین می‌کند چه علمی است به همین خاطر به اقسام علم از نظر اسلام و نهج البلاغه پرداخته شده و سپس روی هماهنگی علم فطری با علم اکتسابی یا علم مسموع سخن رفته و در اخیر به اهمیت علم از نظر ادیان الهی بخصوص اسلام اشاره شده و در این قسمت نظر تعداد از دانشمندان غیر مسلمان در رابطه با نقش اسلام در پیشرفت علوم و تمدن بشری و اینکه قرآن سرچشمه همه علوم و محور کمال و ترقی بشری است، مطرح گردیده است...

فصل ششم: بعثت از دیدگاه علما و دانشمندان

در این فصل لزوم بعثت از دیدگاه تعداد از علماء، دانشمندان، محققین و مفسرین مطرح در جهان اسلام آورده شده از جمله دیدگاه ابن سینا، خواجه طوسی، علامه طباطبائی و محمد رضا مظفر و... و سعی گردیده که نظرات آنان تا حد امکان از کتب خود آنان استخراج گردیده و آورده شود و چنانچه ترجمه نظرات آنان از کتب سایر نویسندگان گرفته شده باشد با اصل کتب آنان تطبیق داده شده است.

فصل هفتم: چند شبهه پیرامون بعثت

در این فصل به مهمترین شبهاتی که ممکن است منکرین بعثت وارد نمایند پاسخ داده شده، از جمله اینکه: اگر انبیاء آنچه را ابلاغ کرده موافق عقل است دعوتشان لغو می‌باشد و اگر مخالف عقل است قابل قبول نیست، یا اشکال نموده که ارتباطی که در وحی است یک نوع ارتباط غیر مأنوس و غیر قابل فهم و درک برای ما است و آنچه که قابل فهم و درک نیست چگونه به آن ایمان آوریم؟ و نیز در این فصل توضیح داده شده که چرا با ارسال رسول بازهم جوامع بشری گرفتار فساد و تباهی است و پیروان ادیان اصلاح نگردیده‌اند،

آیا این دلیل بر بی نتیجه بودن بعثت نمی تواند باشد؟!

در آخر این فصل بی پایگی استدلال کسانی که گفته اند وحی زائیده نبوغ ذاتی و افکار عالی بشر است، ثابت گردیده است.

در پایان هر فصلی کوشیده ایم تا چکیده و خلاصه بحث را تحت عنوان «آنچه از این فصل آموخته ایم» یادآور شوم تا با مرور آن، مطالب آن فصل در ذهن خواننده بیشتر ضبط گردد.

در این رساله کوشیده شده مراتب حرکت و مراحل مبارزات انبیاء الهی در ترتیب فصل بندی مراعات گردد لذا بعد از اولین فصل که روی کلیات و مفاهیم صحبت گردیده است، فصل دوم به «بعثت و شکوفایی عقل» که اولین گام پیامبران برای هدایت بشر است اختصاص یافته و سپس در فصل سوم به تلاوت و بیان آیات و نشانه های قدرت خداوند که گام بعدی پیامبران برای تبیین حقایق و اتمام حجت است پرداخته شده و در فصل چهارم به تزکیه که مرحله سوم از مبارزات پیامبران برای زدودن ناپاکیها و مقابله با پستیها و زشتیها و پاک کردن جامعه را از آثار شرک و طواغیت است بحث گردیده است و در فصل بعدی مسأله تعلیم و تعلم و بعثت انبیاء به بررسی گرفته شده و... این قسم ترتیب در فصل بندی باعث می گردد تا ما به نحوه مراتب حرکت هدایت گرانه انبیاء و انقلاب پیامبران آشنایی بهتر پیدا نموده و به عمق آن نزدیکتر شویم.

در آخر رساله هفت فهرست ضمیمه شده، فهرست اول مربوط به کلمه بعثت با همه

ریشه هایش در نهج البلاغه می باشد و فهرست دوم موارد استعمال آن در نهج البلاغه نشان

داده شده و فهرست سوم فهرست موضوعی بعثت انبیاء در نهج البلاغه است و سه فهرست دیگر مربوط می شود به معانی و موارد استعمال بعثت با همه ریشه های خود در قرآن مجید و اینکه کلمه بعثت چند بار و در چه معانی در قرآن آمده است که فهرست اول مربوط به آیاتی می شود که در آن کلمه بعثت با ریشه های خود در مورد قیامت و روز رستاخیر بکار رفته، فهرست دوم مربوط به آیاتی است که بعثت با همه مشتقات خود در مورد نهضت انبیاء و ارسال رسول وارد شده و سومین فهرست مربوط به سایر معانی لغوی است جمع این فهرست که بنام «ضمایم» در آخر رساله آمده کار محققینی را که می خواهند راجع به بعثت انبیاء و وحی و نبوت در قرآن و نهج البلاغه به تحقیق پردازند آسان نموده است.

این بود خلاصه و اهم موضوعات مسایلی که در طی هفت فصل در مورد آنها به بحث می پردازیم، امیدواریم که انتخاب این موضوع فتح بابی گردد تا خوانندگان بخصوص علماء و محققین ما همت بیشتری به خرج دهند و گامهای بلندتر و مؤثرتری را در راه روشن سازی اهداف و انگیزه های بعثت انبیاء و باز کردن و شناختن زاویه های ناشناخته آن بردارند و راه تحقیق بیشتری را در این موضوع باز نمایند، تا از این طریق چراغ بیداری و پاکی و صفا و مشعل تعالی و سعادت بشر را در جامعه بی فروغ و پراز آشوب کنونی ما بر افروزند، زیرا آشنایی با مراحل و نحوه هدایت گری انبیاء مخصوصاً برای نیروهای جهت دهنده، فعال و دردمند جامعه ما در انتخاب و ارائه خط و مشی صحیح تبلیغی و هدایت گری و مبارزه با مفسد اجتماعی و عوامل انحراف آفرین در جامعه ضروری و لازم است.